

Φ6

Πώς διαβάζουμε τους κλασικούς

Δανιήλ Ι. Ιακώβ, Η ποιητική της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας [Ελληνική και ρωμαϊκή ποιητική].
Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1998, σελ. 205.

Η αρχαία ελληνική ποίηση είναι κατ'εξοχήν **αυτοαναφορική**: αυτοσυστήνεται και παρέχει η ίδια, εν είδει ποιητολογικών σημάτων, τα κλειδιά για την αποκρυπτογράφηση της. Η διεθνής έρευνα δεν συνειδητοποίησε, παρά σχετικά πρόσφατα, πόσο χρήσιμος ερμηνευτικός ο-

Του **ΒΑΪΟΥ ΛΙΑΠΗ***

δοδεκτής μπορεί να αποδειχθεί η ιχνηλασία της λανθάνουσας, στα ίδια τα κείμενα, ποιητικής αυτοσυνειδησίας: δειγματοληπτικά μνημονεύω τις θεμελιώδεις (αν και διαφορετικής οπτικής) συμβολές των Γερμανών M. Fuhrmann, W. Rösler, S. Koster και E. Stein, των Βρετανών S. Goldhill και M. Heath, και, βεβαίως, του δαιμόνιου συγγραφέα του G. Nagy.

Από ελληνικής πλευράς, την πρώτη (όσο γνωρίζω) σοβαρή, συνθετική προσπάθεια στο χώρο αυτόν αποτελεί η υποδειγματική εργασία του καθηγητή Δανιήλ Ι. Ιακώβ. Τα τεκμήρια που επιστρατεύονται για την ανασύνθεση της ποιητικής των Αθηναίων τραγικών είναι διττά, ήτοι **εσωτερικά** (που εκμαιεύονται από τα ίδια τα τραγικά κείμενα, σε συνδυασμό, δευτερευόντως, με αρχαίες μαρτυρίες και με σύγχρονες κριτικές θεωρήσεις) και **εξωτερικά** -εδώ κεντρική θέση κατέχει (όχι απροσ-

δόκητα) το *Περί ποιητικής* σύγγραμμα του Αριστοτέλους.

Τέσσερα κεφάλαια

Το έργο αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια, αυτόνομα αλλά συμφυή, τα οποία φωτίζουν από διαφορετικές πλευρές την (αριστοτελικής προελεύσεως) ερμηνευτική θέση του Δ.Ι.Ι.: η αττική τραγωδία είναι θεμελιωδώς **ανθρωποκεντρική**, καθώς με την έγερση της *οικείας ηδονής* (δηλ. των αλληλέγγυων

«suppliant dramas», του Peter Burian). Εξετάζονται, επίσης, άλλοι τρόποι πρόκλησης οίκτου και φόβου και προτείνεται πειστικότητα (αριστοτελικής καταγωγής) λύση στο παράδοξο «γιατί απολαμβάνουμε τα οδυνηρά θεάματα που μας προσφέρει η τραγωδία;»: η κατάδειξη των γνωστικών περιορισμών του ανθρώπου (έναντι, κυρίως, του θεού) οδηγεί σε εμβάθυνση της **ανθρωπογνωσίας** μας και σε ουσιαδέστερη επίγνωση κε-

την αντινομία μεταξύ αλήθειας και μυθοπλασίας, που διέπει την καλλιτεχνική προβληματική των πρώιμων επικών, και κυρίως του Ησιόδου, και που συναρτάται με το πρόβλημα της (προγραμματικά διακηρυσσόμενης) προέλευσης του ποιητικού έργου από τις Μούσες. Ο Δ.Ι.Ι. προτείνει προσφύεστατη λύση της αντινομίας: οι διηγήσεις των ποιητών ενδέχεται να μην έχουν ιστορική αλήθεια, έχουν, όμως, αλήθεια **ποιητική**, που σημαίνει ότι επιδιώκουν προπάντων την αισθητική αρτίωση και όχι τη ρεαλιστική πιστότητα.

Κριτική των μύθων

Στη συνέχεια θίγεται το διαβόητο ζήτημα της κριτικής των παραδοσιακών μύθων από τον Ευριπίδη, για το οποίο επισημαίνεται ότι δεν αποτελεί αμφισβήτηση του μύθου, αλλά δραματική αξιοποίησή του, προκειμένου να αναδειχθούν συνάφειες με τους προβληματισμούς της εποχής του ποιητή. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με ερεθιστικότατη συζήτηση του προβλήματος της αλήθειας στην ανθρωπολογική του διάσταση με υποδειγματική σαφήνεια αντιδιαστέλλεται η μονοσήμαντη φερεγγυότητα του θεού στον Αισχύλο από την πρωτεϊκή απροσδιοριστία του στον Σοφοκλή (τον κατεξοχήν, πιστεύω, απολογητή της οντολογικής και γνωσιολογικής **ετερότητας** του θεού), καθώς και από τον γεμάτον ειρωνεία θεολογικό σχετικισμό του Ευριπίδη.

Το πρώτο κεφάλαιο, στην πρωθύστερη ανάγνωσή μου, ελέγχεται ως προλείψανση του εδάφους για την

Εργο-σταθμός για την ανθρωπολογία, τη θεολογία και την ποιητική της αττικής τραγωδίας, από τον Δ. Ι. Ιακώβ

αισθημάτων του *ελέου* και του *φόβου*) μιεί το ακροατήριο στην κεφαλαιώδη **ανθρωπογνωσία** του *γνώθι σαυτόν*, ήγουν στην επίγνωση των ανθρώπινων ορίων και της εύθραυστης ανθρωπίνης κατάστασης.

Στο τρίτο κεφάλαιο (ας μου συγχωρεθεί η πρωθύστερη πραγμάτευση, που στοχεύει στην ανάδειξη θεματικών συναφειών) γίνεται εκτενής συζήτηση των αριστοτελικών όρων *έλεος* και *φόβος*, της σημασίας και της θεατρικής τους λειτουργίας, και διερευνώνται, εν είδει παραδειγματικής εφαρμογής, οι όροι της παρουσίας των αισθημάτων αυτών σε μίαν ειδική κατηγορία τραγωδιών, τις λεγόμενες «ικετήριες» (αισθητή, εδώ, η έλλειψη παραπομπής στα μελετήματα του κατεξοχήν ειδικού στα

ντρικών προβλημάτων της ίδιας της υπαρξής μας.

Η Ποιητική

Εν συνεχεία, στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται περιγραφικά και αναλύεται ως προς τις φιλοσοφικές αρχές της η αριστοτελική *Ποιητική*. Μεταξύ των θεμάτων που θίγονται είναι: η αναμέτρηση της με την πλατωνική απόρριψη της καλλιτεχνικής *μιμήσεως*, η θεμελίωση ή ο επαναπροσδιορισμός βασικών θεωρητικών περί τραγωδίας εννοιών, καθώς και ο θεωρητικός και δεοντολογικός μάλλον (παρα ιστορικός) χαρακτήρας του έργου, εξαιτίας του οποίου ευδοκίμουν σε αυτό ιστορικές αδιάφορες γενικεύσεις, αφαιρέσεις και κατηγοριοποιήσεις.

Το δεύτερο κεφάλαιο πραγματεύεται, κατ' αρχάς,

Μια Μούσα παίζει κιθάρα στον Ελικώνα, ενώ στα πόδια της στέκεται ένα αηδόνι. Αττική λευκή λήκυθος, περ. 440 π. Χ., αποδιδόμενη στο ζωγράφο τον Αχιλλέα (Μόναχο, Staatliche Antikensammlungen, φωτ. από την «Ελληνική Μυθολογία» της Εκδοτικής Αθηνών).

χρήση λανθάνει αναμφίβολα η σύνδεση της ποιητικής εμπνευσής με τις προστάτιδες θεαινές της, τις Μούσες: αληθεύει, ασφαλώς, ότι η Μούσα στον ψευδευριπίδειο *Ρήσο* εκπροσωπεί το λυρισμό, όταν όμως απειλεί ότι δεν θα επιτρέψει να αναδειχθεί στην Αθήνα άλλος τεχνίτης της ποίησης (σοφιστήν δ' άλλον *ουκ επάξομαι*, 949), είναι εθελουφλία να αποκλείσουμε τους τραγικούς ποιητές από τη δικαιοδοσία της θεάς.

Άξια κάθε επαίνου η άφθονη βιβλιογραφία, η εξαντλητική τεκμηρίωση, και (πράγμα σπάνιο για τα ελληνικά δεδομένα) η αμερόληπτη προβολή αντίθετων απόψεων και η γενναία αναμέτρηση μαζί τους. Περιττεύει, ωστόσο, η καταφυγή σε αλλότριες μεταφράσεις (μερικές από τις οποίες, μάλιστα, ελέγχονται αδόκιμες), τη στιγμή που οι μεταφράσεις του ίδιου του Δ.Ι.Ι. (π.χ. από την ευριπίδεια *Εκάβη*) είναι πράγματι έσοχες.

Κλείνω με μια βεβαιότητα και μια ευχή: η κορυφαία τούτη συμβολή στη μελέτη της αττικής τραγωδίας θα αποτελέσει, αναμφίβολα, έργο κλασικό στο χώρο του: ευκαίω θα ήταν η δημιουργική μεθοδικότητά του να συμβάλει στην περιστολή του αυτοσχεδιαστικού ερασιτεχνισμού και του επιδερμικού ψυχολογισμού, που κυριαρχούν στις εγχώριες προσεγγίσεις (διδασκτικές και θεατρικές) της τραγωδίας.

* Ο κ. Βάιος Λιαπής είναι Διδάκτωρ Κλασικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου της Γλασκώβης.

ευχερέστερη πρόσληψη της κεντρικής θέσης του βιβλίου. Προτείνεται μια «δαρβινικού» τύπου εξελικτική πορεία της ελληνικής ποιητικής αυτοσυνειδησίας, από τη θεολογικά προσδιορισμένη ποιητική του έπους (η οποία συλλαμβάνει την ποιητική διαδικασία ως διφυή διεργασία, αποτέλεσμα σύμπραξης του θεού και

του ανθρώπινου παράγοντα) προς την ανθρωποκεντρική ποιητική της τραγωδίας (όπου ο δημιουργός αποκτά αυτοδύναμη και ενεργό παρουσία, καθώς απογαλακτίζεται από την κηδεμονία των Μουσών).

Η Μούσα

Τα επιχειρήματα του κεφ. 1 είναι τα λιγότερο πειστικά

του βιβλίου: αληθεύει, ασφαλώς, ότι οι τραγικές επικλήσεις στη Μούσα περιρίζονται στα λυρικά στάσιμα, ωστόσο αυτό δεν συνιστά, κατ' ανάγκην, αδρανή τήρηση παραδοσιακών ποιητικών συμβάσεων: αληθεύει, ασφαλώς, ότι το προσηγορικό *μούσα* δηλώνει την ποιητική δημιουργία, ωστόσο στη μετωνυμική αυτή